

Sipos András / SCHARF MÓRIC

[DRÁMAI TALÁLKOZÁS EGY KÉPBN]

[1986]

Cserhalmi Györgynek barátsággal

Amszterdam valamelyik csatornájának partján áll a ház. Őszi délután. Az ablakon át kilátni a tajtékos égre és a sárguló platánokra. Gyerekzsivaj; a közelben egy iskola tornaudvaráról. A szobában bőrgarnitúra, vitrínes szekrény, képek, főleg csendéletek. A tálalón rézedényben virágcsokor. Szinte elvész a mély fotelben ülő férfi, pedig, mikor az ajtónyitásra feláll, kiderül, hogy magas, testes ember. Régimódi öltözetben: sujtásos, magas galléros atillát, szűk pantallót, cúgos cipőt visel, haja is hosszabb a divatosnál, lecsüngő bajusza pedig a múlt század közepét idézi. Pedig már benne járunk a huszadik században: 1913-at írunk. A belépő vörösseszőke negyvenes, házikabátban, nyakkendősen – európai külső. Hosszan nézik egymást, majd a belépő, a házigazda, helyet mutat.

A házigazda. Elnézést, hogy megvárattam (mondja németül).

A bajszos. Nem fogok sokáig zavarni, Scharf úr. Magyarországról jöttem és a családja felől szeretnék érdeklődni. (Válaszol németül, de ez a nyírségi dzsentrik kuruc-némete, míg a másik lágyan, torokhangzókkal beszél.)

Scharf. Kihez van szerencsém? (német)

A bajszos. Beszéljünk talán magyarul, hiszen ön Magyarországon született, nem?

Scharf. Igen. Szüleim Magyarországon éltek. Önt jól tájékoztatták. Nehezemre esik magyarul beszélni.

A bajszos. De hiszen az anyanyelvre!

Scharf. Az anyanyelvem a jiddis. Beszélék hollandul, de a családommal jiddisül... Ön nem beszél?

A bajszos. Sajnos... Az az igazság, hogy megpróbálkoztam, de azután föladtam... Talán hiba volt. A munkám sokszor megkívánta volna, hogy anyanyelvükön beszélgessek a delikvenssekkel... Hiba volt, belátom, de fiatal koromban ez nem látszott olyan fontosnak...

Scharf. Én fiatal koromban kényszerültem megtanulni egy idegen nyelvet. Persze, az életem múlt rajta. Hogy hazám legyen a Földön...

A bajszos. És hazád lett... bocsánat. Nem ismersz meg, Móric fiam?

Scharf. Nem tudom. Nem emlékszem. Senkire sem emlékszem.

Bari. Hát Jóska bátyád... A Bari. A Bari vagyok, a te jóakaród! Akinek köszönheted, hogy itt élsz, és újra hazát, családot találtál...

Scharf. Hát maga a Bari úr. Minek jött ide? Mit akar?

Bari. Nem ismersz rám? Annyira megváltoztam? Igaz, mióta nyugdíjba mentem, sokat betegeskedem... Hiányzik a munka, a napi izgalom.

Scharf. Mit akar tőlem?

Bari. Veled is mennyit fáradtam, Móric fiam. Mit gondolsz, mit kaptam én fentről azért, hogy téged nem csukattalak börtönbe a többi rab közé – egy gyereket! egy olyan érzékeny, mély gondolkodású gyereket, mint te! –, hanem a csendbiztosnál lakattalak. Úgy tartott, mint a saját gyerekét. Egy évig éltél nála! És én esztendőn át nap mint nap kaptam a letolást miattad. Hogy ki fizeti a kosztodat, hogy mért nem vagy szeparálva...

Scharf. Én semmire nem emlékszem. Régen volt. Gyerek voltam. Elfelejtettem. Érti, Bari úr?! elfelejtettem mindent és mindenkit. Magát is, azt a hentest is, aki őrzött...

Bari. Henter! mégiscsak emlékszel, Móric fiam. Henternek hívták a várnagyot. Lehet, hogy néha eljárt a keze, de hát istenem, rablógyilkosok, hétrpróbás gazemberek törtek meg a keze alatt, lehet, hogy nem túl szabályos módszerek, de eredményesek! Én utasítottam, hogy téged ne bántson! Ha mégis, velem gyűlik meg a baja! Mondd meg, fiam, ha bántott.

Scharf. Nem emlékszem. Henterre se, magára se, semmire nem emlékszem.

Bari. Ugyan már mindegy. Meghalt ő is. A feleségét még fiatalon elvesztette, a kislánya pedig meghalt diftériában. A kis Örzsére csak emlékszel? Úgy játszottatok, mint két testvér, ott kerge

- tőztetek a kertben, mindig mondtad nekem, hogy virágot szedtéél Örzsének... Szép virágai voltak Henternének, jól dolgoztak a rabok. Emlékszel Örsovszky tanár úrr? Azt mondta, hogy mély sötétségben éltél, hogy az agyadban zürzavar és középkori gondolatok. Emlékszel, mikor megtartottuk a születésnapod, torta is volt, és te verset mondtál: „Egész úton hazafelé, azon gondolkodám...” Hiszen Henterné úgy szeretett téged, mint a sajátját.
- Scharf.** Uram, engem fáraszt a magyar beszéd. Dolgom van. A szolgáló azt mondta, néhány perc, hogy valami üdvözlét átadjon...
- Bari.** Móric fiam, harminc éve várok erre a pillanatra. Hogy lássalak téged érett, felelős embernek, családod körében, boldogan. Mióta Nyíregyházáról kigördült veletek a vonat. Hallottam, hogy szegény apád nem élt már sokáig. Mostohaanyád viszont Pesten él, a hitközség segíti. Benned jó talajra hullott az oktatás, nem kallódtál el, ember tudtál maradni. Erre a találkozásra vártam harminc év óta. Hadd szorítsam meg a kezéd, hadd öleljelek át, azután boldogan hunyom le a szemem: ez a férfi az, akit én a legnagyobb bűnből mentettem ki...
- Scharf.** Nem! Elég volt. Menjen innen. Takarodjon innen. Maga ördögi. Maga idejön, és idillt farag az én szenvedésemből! Fejemre idézi örök szégyenemet. Harminc év óta felejteni próbálok, de látja, nem sikerült, mert a maga-félék újra előjönnek a patkánylyukból, és összerondítják az életem.
- Bari.** Hát persze, hogy nem felejtesz! Magyarul se felejtettél!
- Scharf.** Takarodjon! Menjen! *(Németül és hollandul kiabál, felemeli a márványbetétes asztalt, hogy agyonüsse Bari.)*
- Bari.** Üssél. Üssél agyon. Akkor legalább megbűnhödsz a tieid helyett, akiket a jóságos filozemiták kimentettek az igazság könyörtelen kereke alól.
- Scharf.** Maga nem változott semmit. Ugyanúgy gyűlöli a zsidókat, mint akkor.
- Bari.** Ugyan, fiam, te is tudod, hogy én mennyivel türelmesebb voltam a zsidókkal, mint a megyében bárki. Emlékezz csak az ájtatos ügyész úrra, aki a vádbeszédében engem állított a vádlottak padjára! engem, a legbecsületesebb vizsgálóbíró a Tisza-tájon, és a zsidókat a mennybe küldte: mennyire húzta az orrát, hogy kölnizte a zsebken-dőjét, mikor a tutajosok bevonultak. És amikor egy skribler pimaszul nekiszegte; mit tenne, ha a lánya zsidóhoz menne férjhez, azt válaszolta, akkor inkább maga fojtja a Tiszába.
- Scharf.** Menjen innen, kérem. A családom békéje mindennél fontosabb nekem.
- Bari.** Azt tudod-e, mit mondanak a zsidók engedetlen gyerekeknek? „Te egy Scharf Móric vagy.” A legmegalázóbb, amit zsidó zsidóra mondhat, a te neved. Mért nem változtatod meg?
- Scharf.** A nevem megváltoztathatom, de attól én még én maradok.
- Bari.** Micsoda ájtatos apácalélek vagy te, Móric. Képmutatás ez. Ismerlek én téged. Nem változtál te ennyit harminc év alatt.
- Scharf.** A lelkiismeret szenvedése bölccsé tesz.
- Bari.** Egy tizenöt éves gyerek már elég eszes ahhoz, hogy felfogja, mi vár arra, akit gyilkosnak nevez.
- Scharf.** A tárgyaláson minden kiderült. Eötvös elmondta az igazságot.
- Bari.** Igazságot! Mi ketten tudjuk legjobban, hány arca van az igazságnak. Te azt mondtad, láttad, hogy az idegen sakter megvágta Solymosi Eszter nyakát, a vérét apád meg a többi zsidó felfogta egy edényben, hogy azzal süssék meg a pászkat. Ezt nekem mondtad. Senki nem kényszerített rá. Mért mondtad, ha nem lett volna igaz? Kimentünk a helyszínre, a zsinagógába, ott volt az apád meg a többi zsidó, te odaálltál a kulcslyukhoz, és szépen elmondad, mit látsz. Jól láttad, mi történt odabent, igaz?
- Scharf.** Persze hogy láttam. Sokszor előfordult, hogy bekukucskáltam. A gyerek kíváncsi. Bár-micvó előtt kíváncsi voltam rá, mit művelnek a felnőttek.
- Bari.** De ilyen egy gyerek nem talál ki csak úgy, a semmiből!
- Scharf.** Félttem.
- Bari.** Nem bántott senki.
- Scharf.** Félttem az éjszakától, a sok ismeretlentől, attól, hogy elhurcoltak a családomtól, hogy emberevőknek gúnyoltak minket... Félttem. Félttem az álmoktól... Solymosi Eszter fehér selyemruhában jött felém, megsimogatta a fejem, és ekkor egy szakállas, ismeretlen zsidó jelent meg, kés villant a kezében, Solymosi Eszter feje már egy kövön volt, folyt belőle a vér, és én felébredtem, rázott a hideg, és a sötét falon még ott láttam a fehér arcát.

- Bari.** Sokszor álmodtad ezt?
Scharf. Sokszor.
Bari. A kihallgatás előtt vagy után?
Scharf. Nem tudom. Nem emlékszem.
Bari. De sokszor hallottam ezt. Hány gyilkos mondta: nem emlékszem. Egyébként minden másra pontosan emlékezett. Hogy leszakadt a kezelője, és ezért behívta a szobalányt, hogy a pörkölt túl sós volt, hogy szétgurult az aprópénze, és tíz krajcárt sehol nem talált... csak épp arra nem emlékszik egy se, mért sütötte el a revolvért, mért szorította fulladásig a nyakát...
Scharf. Mit akar tőlem?
Bari. Maurizius van Scharf, negyvenöt éves, nős, izraelita vallású gyémántcsiszoló mester. Ön egykor az úgynevezett Solymosi Eszter-ügy koronatanúja volt. Az ön tanúsága alapján Szabolcs vármegye királyi bírósága perbe fogott tíz tisztaeszlári polgárt, mind izraelita vallású, a nevezett lány meggyilkolásának vádjával.
Scharf. Mit akar evvel?
Bari. Hosszú per-előkészítési és tárgyalási procedúra során ön mindvégig azt vallotta, miszerint szemtanúja volt, hogy a zsidó templomban összegyűlt hívek meggyilkolták nevezett leányt. A perbe fogottak a bizonyítékok és az egymást kiegészítő vallomások következtében megtörtek, és bevallották tettüket. A fő tárgyaláson azonban visszavonták vallomásukat, erőszakra hivatkoztak. Az ügyész egyenesen engem nevezett meg mint az egész vádkoholmány kiagyalóját. Az eltelt harminc év keserves és megpróbáltatásokkal teli korszaka volt életemnek. Szakmai előmenetelem gátolva, képességeim kibontása lehetlenné téve. Kénytelen voltam hát saját peremben, a szakmai tisztességem és feddhetetlenségem bizonyítására, a Solymosi Eszter-gyilkossági ügyet újranyomozni. Harminc év szívós munkájára teszek most pontot, Scharf Móric, amikor kijelentem: ön volt a gyilkos.
Scharf. Elég! Bari, maga örült. Monomániás örült. Nem tudja elfogadni a vereséget. Az építmény, amely oly szépen elnyelte volna apámat és másokat, összeomlott, még csak el se temette magát! Hát mit akar? Jó egészségben élt, és vidáman fogdosta el a betyárokat, míg én családomtól, rokonaimtól távol örök lelki-furdalástól gyötrődöm...
- Bari.** Ezennel felszólítom, jöjjön velem Magyarországra, ahol a törvény ítélkezni fog maga felett.
Scharf. Nincs a törvénnyel semmi dolgom.
Bari. Ha nem jön jószántából, kényszeríteni fogom.
Scharf. Ez az én házam, és ha nem hagyja el önszántából, rendőrt hívatok. Beküldöm a szobalányt, ő majd kikíséri. Soha többé nem akarok hallani magáról!
- Scharf kimegy. Bari elterpeszkedik a fotelban. Bejön a szobalány, hozza Bari kalapját, köpenyét. A férfi rá se hederít. A lány hollandul beszél hozzá, egyre zaklatottabb lesz, majd szinte sírva kirohan.*
- Scharf.** (Visszajön, mozgása bizonytalan, hezitál, leüljön-e vagy állva maradjon.) Nézze, a feleségem várandós, nem akarok botránynyt a házamban, intézzük el az ügyet nyugodtan. Mennyi pénzt akar?
Bari. Így ismer engem?
Scharf. Nyugdíjat küldök magának. Földet veszek a gyerekének...
Bari. Nem kell.
Scharf. Hát akkor mit akar?
Bari. Megmondtam. Perújrafelvételt. Ha nem jön magától, a kormányunk kérheti a holland kormányt, adják ki önt. Van den Schollen úr, királyi tanácsvezető, távoli rokonom, közölte, hogy önt mint körözött gyilkost kérésünkre előállítják, és Magyarországra kitoloncolják. Ha botránynyt akar, hát ez botránynyt lesz.
Scharf. Az én bűnöm nem a bíróságra tartozik. Én a zsidósággal szemben bűnöztem. Elárultam a népem.
Bari. Azt hiszed, Móric, hogy mert gyémánttal dolgozol, olyan kemény vagy.
Scharf. Nincs dolgom magával. A per harminc éve befejeződött, minket fölmentettek, és az én ügyemre is pontot tettek. Károly bácsi azt mondta: „egyszer mindenki botolhat életében, a te szerencséd, hogy veled fiatalon történt, és ez megóv a nagyobb bűnöktől.”
Bari. Nekem van időm. Vártam harminc évig, várhatok még néhány hónapot. Az anyag nálam van. Letétben hagytam van den Schollennél. Hadd tárjak fel most csak néhány bizonyítékot a legfontosabbak közül. Ostoba kezdő voltam és ti, Eötvössel az élen, bohócot csináltatok belőle. Én fafejű! Bevettem a vallomásodat, hogy láttad az ajtóreszen, hogyan vette Solymosi Eszter vérét az idegen sakter... Világosan állt

- előttem az a középkori zsidó szokás, hogy húsvétra egy szűzleány vérével sütnék pászkát... De hogy a modern korban ez megtörténhetett!
- Scharf.* A zsidók soha nem tettek ilyet. Tiltja a Törvény.
- Bari.* Milyen vak voltam, hogy bekaptam a horgot! Hát persze hogy tiltja. A törvény és a jog... Így lett az egyszerű gyilkossági ügyből országos, sőt világraszóló per. Akartam én? Nem. De a kormánynak kellett a demonstráció: Tisza Kálmán megvédi a zsidókat, nyugodtan élhetnek és gazdagodhatnak... Istóczy volt a másik bohóc! Egy okos, világlátott ember, hogy lehet ennyire vak. A dísz antiszemita. Ha láttad volna, hogy habzott a szája, mikor az országgyűlésben elmondta a vallomását: „vissza a zsidókat Galíciába! Gettóban a helyük, őrizet alatt, ne hagyjuk rászabadítani azt a vérvívó, középkori pestist Európára! Mi vagyunk a védőbástya! Új tatárjárás!” Néhányan csöndben igazat adtak neki, de a többség kiröhögte. És engem állítottak mellé: a két zsidógyűlölő! Te tudod, nem érdekelt soha, hogy zsidó vagy. Én egy gyilkossági ügyben nyomoztam, csak az igazság érdekelt: ki a gyilkos, kinek állt érdekében, miért tette...
- Scharf.* Nem volt gyilkosság, nem volt gyilkos, miért kezdi újra?
- Bari.* Gyilkosság volt. És gyilkos is volt. Csak egészen másképp történt, és ezt ketten tudjuk a világon: te meg én.
- Scharf.* Én semmit nem tudok. Nem volt gyilkosság. Véletlen baleset volt. Solymosi Eszter elment a boltba festékért, és elcsavargott a Tiszára, megcsúszott a töltesen, a folyóba esett, a meredek parton nem tudott kimászni, és belefulladt...
- Bari.* Ez Eötvös úr meséje.
- Scharf.* A bíróság azt állapította meg a felmentő ítéletében, hogy gyilkosság nem történt, tehát gyilkosok sem lehetnek. Őrzöm. Nálam van. Megmutathatom.
- Bari.* Felesleges. Nálam is van belőle. Mi az a papír? Rongy csak, azt írják rá, amit akarnak. Az igazságot mi ketten tudjuk. Harminc évig nyomoztam utána, és az eredmény igen egyszerű: persze hogy nincs itt semmiféle rituális gyilkosság. Egy fékezhetetlen kamasz gonoszítottáról van szó!
- Scharf.* Kiről beszél?
- Bari.* Aki kést emelt anyjára.
- Scharf.* Miről beszél?
- Bari.* Egy kötekedő, pimasz, durva kölyök, aki késsel fenyegette meg az anyját...
- Scharf.* Meg akart ütni. Én őt nem szerettem. Fiatal volt apához. Mikor anya meghalt, apa odavette Lénit, a szegény rokont, hogy valaki gondját viselje, mert ő hónapokig csak ült és imádkozott, a Tórára borult, és zokogott. Hívta az istent, válaszoljon neki, miért pusztította el anyát. Néha borzalmas dührohamban fogta el, öklével döngötte a falat, azután homlokát, tarkóját verte. A házunk lassan pusztulni kezdett. Léni csöndben rendet rakott, ebédet főzött. Apám beleszagolt, és ráöntötte. Dühös volt, hogy az ő felesége mennyivel jobban főzött. Ki ez? mit akar itt? – ordította. Léni elkészítette a csólentet, berakta a kemencébe, átjárta a házat az ünnep illata. Milyen rég volt nálunk ünnep! Apa föléhajolt, elfintorodott, azt hittem, újra repül a tányér, de csak szótlanul nézte, ahogy eszünk. Volt egy házaló is az asztalnál, ő megdicsérte, hogy milyen finom. Félttem, hogy majd őhöz vágja a teli fazekat, de nem, együtt imádkoztak, azután elmentek sábeszt búcsúztatni a zsinagógába. Léni úgy tett-vett, hogy alig vettem észre. El is felejtkeztem róla. Akkor még nagyon sovány kislány volt, nem az a kikerkedett sátlis asszony, akit maga látott. Addigra már megszületett a mostohahúgum.
- Bari.* Igen. Erős, határozott asszonynak ismertem... És még ő csitította apádat, amikor megátkozott téged a bíróság előtt. Mikor apád kitagadott a zsidóságból... Nem értettem, mit mondott...
- Scharf.* Egy olyan átkot, amilyen a zsidó nép legnagyobb áruelőjéét megilleti. Akkor nem érdekelt.
- Bari.* Neveltél.
- Scharf.* Azt hittem, már nem vagyok zsidó. Azt mondtam, hogy nem akarok zsidó lenni, és azt hittem, már nem is vagyok zsidó. De amit mondott, értettem. Csak olyan furcsa volt. Nagyon régi. Egy másik életemből való. Mintha ködben éltem volna, ahová bebömbölt a hajókürt: a régi életem...
- Bari.* Kinevetted apádat.
- Scharf.* Nevettem.
- Bari.* És a vádlottak gyűlölettel néztek. Anyád pedig odakiáltott apádnak: „Ne átkozódj, Joszele, gyerek még, nem tudja, mit cselekszik.” És apád odané-

- zett, hogy mindenki látta, hogy arca, amely pedig a másfél esztendő fogságtól nagyon megtört, földerült, mintha egy szelíd tenyér simította volna meg...
- Scharf.* Boldogok voltak egymással. Szerették egymást, míg apám élt.
- Bari.* De kést emeltél rá.
- Scharf.* Gonosz, megátalkodott kölyök voltam. Mikor észrevettem, hogy apám befogadta a házba, elvonulnak kettesben, és meghittent pusmognak, én elkezdtem Lénit ütni, rúgni. Mikor megláttam, hogy anyám ágyában fekszik, egész éjjel üvöltöttem, vertem a falat, másnapra magas lázam volt, félrebeszéltem. Látom magam: kimeredt szemmel fekszem az ágyon, arcom vörös az erőlködéstől, de hang nem jön ki a torkomon, berekedtem. Gonosz és önző vakarcs, ez voltam.
- Bari.* És kést emeltél rá.
- Scharf.* Igen. Mikor megszületett a mostoha-húgom. Nekem a konyhában kellett aludni a cseléddel. A húgom bölcsője az ablak alatt volt. Egy reggel beosontam, hogy megnézzem közelről. Üres volt a ház. A húgom aludt. Néha megrebent a szemhéja, attól féltem, felébredt, és sírni kezd, ha meglát. De ő aludt tovább. Kis kezével az orra előtt kapdosott... Egyszer csak megéreztem, hogy valaki mögöttem áll. Anyám volt. Akkor már kövér és erős. „Mit keresel itt?” – üvöltötte, de olyan halkán, hogy a fülemmel nem is hallottam, csak a bőrömön éreztem. Ma már értem: félt. Azt hitte, bántani akarom a húgom.
- Bari.* Nem akartad?
- Scharf.* Mért bántottam volna?
- Bari.* Féltékenységből. Hogy bosszút állj.
- Scharf.* Anyám is azt hitte. Emelte a kezét, hogy megüssön, én pedig magam elé emeltem a kést...
- Bari.* Miféle kést?
- Scharf.* Egy konyhakést.
- Bari.* Hogy került a kezédbe?
- Scharf.* Nem tudom.
- Bari.* A húgodat akartad megölni?
- Scharf.* Senkit nem akartam megölni.
- Bari.* De a kés a kezédben volt.
- Scharf.* Igen, valahogy a kezembe került.
- Bari.* Mielőtt bementél a szobába?
- Scharf.* Lehet... nem emlékszem.
- Bari.* Vagy miután anyád meglepett a húgodnál, kimentél a konyhába a késért, hogy bosszút állj, mert rajtakapott?
- Scharf.* Lehet, hogy utána vettem elő a kést...
- Bari.* Hogy megöld az anyád!
- Scharf.* Hagyjon békén! Hazudtam! Senki nem ölte meg Solymosi Esztert, én hazudtam, hogy börtönbe juttassam apámat meg a többi zsidót, én találtam ki mindent... Megint az a gyerek vagyok, aki úgy reszketett maga előtt... Ki maga? Miért jött ide, mit akar tőlem? Én egy szabad ország felnőtt állampolgára vagyok, maga nem árthat nekem, az adót rendben fizetem, a családom boldog, és jó körülmények között él... maga nem árthat nekem, az én ügyem harminc éve befejeződött...
- Bari.* Harminc éve nyomozok a te ügyedben, és az első bizonyíték már a kezemben van: kést emeltél a húgodra, kést emeltél anyádra. Meg akartad ölni őket...
- Scharf.* Nincs rá bizonyítéka!
- Bari.* Te magad vagy a bizonyíték. Próbáld letagadni. Ez volt az első nyom, amely új irányba vitte a nyomozást: rossz helyen kerestem én a bűnösöket, hiszen az igazi bűnös, a tettes ott állt előttem: hazudott, mint a vízfolyás, és én azt hittem, hogy ez vallomás! Mondtam már, hogy milyen ostoba voltam? Megérdekeltem, hogy egy kamasz ország bohócát csinálja belőlem. De milyen kamasz! Egy elvetemült, hétpróbás gyilkos. Elhíheded, hogy találkoztam néhány nyal, fel is köttem vagy félszázat, de hozzád fogható aljas, hidegvérű gazemberrel azóta se akadtam össze.
- Scharf.* Mire akar kilyukadni?
- Bari.* Mondd el az igazságot. Ha nem mondd el, én adom elő a bíróságon.
- Scharf.* Nincs más igazság. Solymosi Esztert soha nem láttam. A vizsgálati fogságban félelemből azt vallottam, hogy a zsinagógában megölték...
- Bari.* És vajon mitől féltél?
- Scharf.* Attól, hogy megvernek, attól, hogy fölakasztanak.
- Bari.* Bántott valaki?
- Scharf.* Meg nem ütött senki...
- Bari.* Mégis azt vallottad a bíróságon.
- Scharf.* Annyi ámulás után ez kicsi hazugság volt. Hiszen, ha meg nem is ütöttek, de annyiszor megfenyegettek... Emlékszem, Henter úr magával vitt a börtönbe. Jelentették neki, hogy valaki nem fogad el ételt, és állandóan azt kiabálja, hogy őt jogtalanul tartják börtönben, éhenhal a családjá, inkább ő is éhenhal... Nagydarab juhász volt. Negyven birkával nem tudott elszámolni, és

az volt a vád, hogy saját zsebére adta el azokat. Henter úr kinyitatta a zárka ajtaját. A deszkapriccsen kuporgott a pásztor, mikor nyílt az ajtó, felpatant, és ordítva jelentett. Lépni nem tudott, mert a falhoz fogta a lánc. Az asztalon fatálban az étele, mellette a darab fekete kenyér érintetlenül. „Miért nem eszel?” – kérdezte Henter úr halkán. „Nem megyen le a torkomon az éték, ha a kicsinyekre gondolok...” „Gondolj a lopott birkákra.” Henter úr odalépett az asztalhoz, felemelte a tányért, beleszagolt: „Büdös tán?” A rab intett, hogy nem tudja, hiszen a falhoz van béklyózva. Henter úr intett az őrnek, oldozza el. Én az ajtónál álltam, kicsit nekidőlve a durván faragott gerendának, éreztem a gyomromban, hogy valami történni fog: a félelmet, hogy nekem kell megenni vagy odaláncoltat a fogoly mellé... Henter úr magához intette a rabot: „Megeesz, fiam?” „Nem tudom én azt, tekintetes úr.” Ekkor jobb kezével elkapta a rab torkát, a hóna alá gyűrte, ahogy a cseléd a ludat, a juhász hörögve kapkodott levegőért, Henter úr pedig marokkal tömte bele az ételt. Azt hittem, megfullad. Elkékölt az arca, vonaglott, de Henter úr keményen tartotta, és kényszerítette, hogy nyeljen. Egyik falatot a másik után tömte bele. A többire nem emlékszem, feküdtem a szobában, Henterné vizes ruhával törölgette az arcom. Elájultam.

Bari. Mindig nagy fantáziád volt, Móric... Menjünk tovább. Tehát: senki nem kényszerített vallomásra, igaz?

Scharf. Veréssel nem.

Bari. Senki nem sulykolta magába, hogy mit valljon, igaz?

Scharf. Sugalmazták. Maga is.

Bari. Én is. Sugalmaztam. Hogyan? Tudtam én, mi történik ünnep előtt egy zsinagógában?

Scharf. Amíg azt mondtam, nem tudok semmit, nem láttam semmit, ami persze igaz volt, nem hagytak aludni. Éjszaka vittek Nagyfaluba, mikor épp elaludtam volna, felverték. Úgy néztek rám, mint egy rablógyilkosra. Rám ordított egy pandúr, hogy apám, anyám és a többi zsidó mindent bevallott, most már én is mondjam el az igazságot...

Bari. Rutin módszer.

Scharf. ...Nem tudtam, mit akarnak. Elkezdtem, hogy én semmit nem tudok,

a lányt se ismerem... Rám rivalltak, hogy csak igent vagy nemet mondhatok. „Találkoztál április elsején Solymosi Eszterrel?” – kérdezték. Nem, mondtam. Erre Péczely megrángatta a fülem, azután a pajeszom cibálta. És ez így ment, amíg igent nem mondtam. Akkor jött az újabb kérdés: „Láttad, hogy a lány bemegy a zsinagógába?” Előbb nemet mondtam, de addig ijesztettek, hogy a végén csak igent mondtam. Mikor kitöltötték a papírokat, behívták magát, és megmutatták. Maga nagyon elégedetten olvasta, és megdicsért, hogy okos fiú vagyok.

Bari. Az is voltál...

Scharf. Azután már nem is hagytak aludni. Bevittek szekéren Nyíregyházára. Az úton végig oktattak: a zsidók már mindent bevallottak, és viselkedjek rendesen, és akkor a király megbocsájt...

Bari. De az ügyész úr megkérdezett Nyíregyházán, hogy igaz-e, amit vallottál, hát ha nem volt igaz, mért nem mondtad neki?

Scharf. Megfenyegettek az úton, hogyha megmászítom a vallomásom, felakasztanak.

Bari. Kivégezni egy gyereket. Móric, Móric, hát mit képzelsz a magyar törvényességéről? Most már igen, most már felnőtt vagy.

Scharf. És mikor szépen felmondtam a vallomást, Bari úr megsimogatta az arcom, és ágyba parancsolt, és végre alhattam... És másnap újra felmondatta velem, és bólogatott, és már elég folyamatosan felmondtam a vallomást...

Bari. Scharf Móric, beismeri, hogy hazudott?

Scharf. Már beismertem...

Bari. Scharf Móric, beismeri, hogy félrevezette a nyomozóhatóságot?

Scharf. Hazudtam, félrevezettem...

Bari. Hogy saját igazi bűnét palástolja, Scharf Móric! Én az elmúlt esztendőben minden apró nyomot újrazvizgáltam, minden vallomást bonckés alá vettem, rekonstruáltam azt a bizonyos áprilisi péntek délutánt. Végigmentem az úton, ahol Solymosi Esztert a szomszédok utoljára látták, ahogy Kohlmaier boltjából a festékekkel hazafelé tartott. Látták elmenni, látták hazamenni. És a két leírást kellett csak összevetnem! Közben valami történt! A boltba dalolva ment, mint afféle boldog kamaszlány, visszafelé körültekingetve, hol gyorsabban, hol lassabban, mindunt-

- lan hátralesve... Valami történt közben. Aznap délután te is jártál a boltban.
- Scharf.* Jártam, de a lánnyal nem találkoztam.
- Bari.* Ismerted?
- Scharf.* Nem.
- Bari.* A vizsgálat során azt vallottad...
- Scharf.* Hazudtam.
- Bari.* Túl sokszor hazudtál, hogy ne legyen valahol valami igazság... Szóval a lánnyal nem találkoztál. Persze hogy nem, mert akkor ő már a Tiszában volt, fuldoklott vagy meg is fulladt! De akkor hol voltál, mikor Eszter a boltba ment?
- Scharf.* A héderben, onnan elküldött apám a svábhhoz, az ünnep miatt zsidó üzlet nem volt nyitva. Onnan hazamentem...
- Bari.* A vizsgálatkor...
- Scharf.* Akkor azt vallottam, hogy közben belestem az imaház ajtaján.
- Bari.* Aki Esztert látta, látott téged is kicsivel később. Semmi nem volt nálad, holott a bolt felől jöttél, és a lány után mentél.
- Scharf.* Nem mentem utána. Nem ismertem.
- Bari.* Most én beszélek! Ha vallott volna, meghallgatnám, de nem akart, így magam adom elő a gyilkosság körülményeit: mikor Eszter a boltból kijött, te épp be akartál menni, de meggondoltad magad. Talán unatkoztál, talán viccet akartál csinálni, talán más járt a fejedben... követted a lányt. Az látta, hogy a nyomában vagy, megijedt tőled, és sietett haza, de te elé kerültél, és el akartad venni tőle a festéket. Dulakodtatok. Ő kitépte magát, és az egyetlen lehetséges menekülést választotta; a töltés felé került, hogy a kertek alatt gyorsan hazaérjen.
- Scharf.* Agyrém.
- Bari.* Te pedig, mint az őzet üldöző ordas, csak még élszántabb lettél. Megpróbáltad leteperni. Ki tudja, milyen képek száguldoztak romlott kamaszfantáziádban? Szegény kislány, maradék erejével menekülni próbált, megcsúszott az agyagos partoldalon, ezt az előbb nagyon pontosan épp magad mondtad el, perdöntő vallomás! Talán próbált megkapaszkodni kiálló gyökerekben, de te vadul taszítottál rajta, és gyenge segélykiáltását máris elnyelte vele együtt az áradó folyó... Így történt.
- Scharf.* Így nem történt.
- Bari.* Valld be.
- Scharf.* Hiába hipnotizál. Többé nem fog huzugságra venni. Elég volt, hagyja el
- a házam. Ha van még mondanivalója, csak hivatalos helyen vagyok hajlandó meghallgatni, ügyvéd jelenlétében.
- Bari.* Kár ilyen hangon beszélni. Még nem mondtam el mindent.
- Scharf.* Ez is épp elég. Elég!
- Bari.* Üljön vissza. El fogok mondani mindent. A te ügyed! Miattad nyomoztam! Hiszen amit te elkövettél, az csak gyilkosság, esetleg a véletlenek szerencsétlen összejátszása folytán gondatlanság... De a többiek! Egy egész hadsereg próbálta elleplezni. Bűnpártolás, a hatóság félrevezetése, az igazságszolgáltatás lejáratása! Azt hiszed, miattad? Politika, piszkos politika van mögötte, és te voltál a legkisebb, legértéktelegebb figura.
- Scharf.* Akármilyen voltam, én most itt élek. Tessek az itteni bírósághoz fordulni. Tessek engem békén hagyni.
- Bari.* Mennyire nem változtál, Scharf Móric! Ma is az a sarokba szorult, lázas tekintetű kamasz vagy, aki őrzöngve kapaszkodik minden felé nyújtott mentőkötélbe, lógjon az akár a bitófáról... A vérekes szemed! Hogy emlékeztem rá harminc év óta: az ijedt, vadállatszemed. A szapora lélegzeted, ahogy a félelem összepréseli a mellkasod. Ismerlek, fiam, a tenyeremben vagy, a kezemben vagy. Miért is nem tettél úgy, ahogy akkor mondtad? Mért nem lettél becsületes magyar emberré, keresztény magyar emberré...
- Scharf.* Én el akarom felejteni, én nem akarok az a kamasz lenni. Én Maurizius van der Scharf amszterdami gyémántcsiszoló mester vagyok. Aranydiplomás...
- Bari.* Matejékre emlékszel-e? Herskóra meg a többire?
- Scharf.* A tutajosokra?
- Bari.* Hogy is szólt a meséjük? A lányholttest, amit a tutaj alatt leúszattak, hogy egy reggel nagy csodálkozásra Tiszadán megtalálják? A megbízók, a halottszállítók összehangolt vallomásai? Beszéljünk most az igazságról: kié volt hát a hulla? Bizony, hogy Solymosi Eszter holtteste volt az...
- Scharf.* De hiszen az anyja is tagadta, a tudós professzorok se egyeztek...
- Bari.* Ej, a tudomány egy rakás gané, vén agyalágyultak játéka... Még szép, hogy az anyja nem ismerte fel. Láttál te már vízihullát? Mikor egy gyereklány százkilósra dagad, olyan, mint egy zöld hurka... Melyik szülő mondja: „Ez az

én gyermekem.” A dolog pedig így zajlott: mikor harmadik napja keresték a faluban a lányt, és a gyanú a zsidókra terelődött, te kimentél a Tiszára a pajtássaiddal, épp arra a helyre, ahol Esztert belökted...

Scharf. Én nem tettem.

Bari. Talán dicsekedni akartál. Az egyik fiú, akit Slajminak hívtatok, meglátott egy virágos ruhadarabot, odamutatott, hogy talán az eltűnt lányé. Te azt mondtad, hallgassanak róla, mert különben rettenetes bosszú lesz a zsidók ellen... Ez a fiú mégis elmondta otthon, amit látott. Éjjel kimentek a zsidók, és lámpással keresték a lányt, akit ott láttak a gyökerek közt fennakadva.

Scharf. De azután elkezdődött a nyomozás, mindenkit kihallgattak, hát ezt mért nem mondta el senki?

Bari. Úgy gondolkodtak, ha ők találják meg a tetemet, akkor a gyanú rájuk terelődik...

Scharf. De utána sorra beismerték a gyilkosságot, amivel én vádoltam őket! Csak elő kellett volna venni a holttestet, nézzék, érintetlen, vízbe fúlt!

Bari. De akkor kiderült volna, hogy te ölted meg. Úgy gondolták, könnyebb egy hamis gyilkosságot megúszni, mint egy valódit, és ebben igazuk volt. Illetve jó sűgőjük volt. Hiszen mondtam, bábok voltatok már kezdettől...

Scharf. Nem értem a logikát: tudták, hol a felmentő bizonyíték, de nem adták elő, azután mégis...

Bari. Pedig egyszerű. Ha idegenek találják meg, akiknek nincs közük az ügyhöz – amilyenek a tutajosok –, akkor a közvélemény megnyugszik: minek volt az egész nagy vádaskodás, hiszen csak bal eset volt. Csakhogy elszámították magukat az urak. Pro primo: a tutajosok is zsidók, és én könnyen végigjártam a láncot a faluból a tokaji kereskedőig, és onnan tovább egyes gazdag zsidókig, akik már az ügy mögé álltak addigra... Neveket is mondhatok.

Scharf. A nevek nekem semmit nem mondanak. Harminc éve eljöttem onnan.

Bari. És a Herzl név? Theodor Herzl, a cionista? Bizony, hogy az ő fakereskedő apja is az egyik állomás volt... Kezd most már érdekelni, igaz? Nagy pénzek és nagy érdekek forogtak akkor kockán! Olcsón megvásárolták azt a néhány tutajost, ők majd eljátsszák a pojacaszerepet. Tudatlan, egyszerű embe-

rek. Csak hát rosszul játszottak. Az ügy még zavarosabbá vált: honnan szerezték a hullát? Mi ez az egész úsztatási história? Nem csoda, ha a tiszta gondolkodású vizsgálóbíró, Bari is megzavarodott, és bedőlt ennek az újabb rémhistoriának! Évek kellettek, hogy tisztázzam, mi is történt. Professzorok Bécsből! Minek? Az első szemlén világos volt, hogy Eszter az, én is láttam! És mégis elhittem a mesét. Vissza kellett volna adnom a diplomámat.

Scharf. Bari úr, maga el akarja hitetni velem, hogy az ügynök egyetlen áldozata van: Bari József. De én emlékszem a tutajosokra. Ahogy Matej, az a szálfá ember sírva vallotta, hogy bántak vele a fogóságban, hogy törték meg, hogy akarták hamis vallomásra bírni...

Bari. Az volt a fő pojáca.

Scharf. Akkor, ott a tanúk padján, csak a sok kócos, kopott, öreg zsidót láttam – ma már a legtöbbjénél idősebb vagyok. Bűdösek voltak, piszkosak. A szemük véres, az arcuk lisztfehér. Dadogtak, és összegabalyodtak a kérdésektől. Apám is. Nem volt már előttem az a tudományba mélyedt, bölcs ember, hanem egy reszkető öreg a hatalmas teremben, akire mindenki haragszik, és aki mindenkitől fél. A kis falusi zsidók kiléptek a fénybe, és gyámoltalanokká váltak, mint az áldozati bárány. Emlékszem, azt mondtam, nem akarok zsidó lenni. És ez azt jelentette persze: nem akarok megvetett, szerencsétlen, beszart kisember lenni...

Bari. Tanulhattál volna. Jogász, ügyvéd sőt, ma már bíró is lehetnél. Kúriai bíró! Ma már a zsidók is lehetnek közhivatalnokok, épp a te ügyed miatt! Végül is erre ment ki minden, hogy emancipálják a zsidóságot. De csak azt a néhány tucat vagyont, a bárókat. Gyere velem Eslárra, ugyanolyan nyomorult a suszter, mint apád volt... Ma már oda jutottunk, hogy a zsidó tőke irányítja az országot. A saját hitsorsosát pedig hagyja nyomorban sínylődni.

Scharf. Megvettem őket... ma pedig boldog lennék, ha befogadnának maguk közé... Harminc év óta imádkozom, hogy fogadjanak maguk közé. A családom soha egy szóval nem említette, mit tettem. Lassan a per olyan lett, mintha nem is velem esett volna... távoli és idegen... azután egyre többet jutottak eszembe azok, akiket vádoltam.

A haragos és megértő tekintetek. Csak a zsidóknak van ilyen szemük: a sok nemzedék megélte szenvedés és a hit, hogy majd a gyermekemnek jobb lesz, az illúzió... Egy keresztény arra a dicsőségre gondol, ami halála után vár rá. A zsidó arra a sok kínra, amit ősei átéltek, és ami majd reá is vár. És eközben életben tartja a naiv hit, hogy gyermekének jobb lesz, nem kergetik lándzsások az égő falu utcáin, nem erőszakolják meg hűgát, nem hajítják ki meggyalázott háza ablakán... hanem élhet békében és örömben, és várhatja a Mesiást, aki Izraelt visszavezeti ősei földjére...

Bari. Milyen nagy zsidó vagy.

Scharf. Zsidó vagyok.

Bari.

Tehát: a hullausztatás meséje... Ez volt a legnagyobb találmány. Úgy megzavarodott mindenki, hogy a per végéig magához se tért. Pedig milyen pofon egyszerű: arra kellettek a tutajosok, hogy a vízből kiemeljék a tetemet, hiszen ki más tudott volna a víz alatt megkeresni bármit... Szépen kivárták a kedvező pillanatot, mikor a nyomozásban már helyes vágányon voltam, már szinte rátaláltam a tettesre és a valódi ügyre, akkor mindent összezavartak. Egy reggel jelentették: „Tekintetes uram, Dadánál megtalálták a Solymosi Eszter testit!” Az első kérdésem? „Vízbe fúlt?”, a második: „Kik találták meg?”. Mikor mondták, hogy máramarosi tutajosok, már gyanakodtam, de hiába, képtelen voltam rendet vágni a vallomások zavaros bozótjában. Ez átkocsizott a tetemmel éjszaka Tokajba, az annyi pénzt adott amannak, ez odaláncolta a tutaj alá, emez nem látta, pedig virrasztott... Az egyik a gerendák alatt látta, a másik a gyökerekbe akadva. Sehol összhang, sehol egyértelmű, világos vonal. Hát evvel nem állhattam a bíróság elé...

Scharf. Kicsit átfésülte, ahogy szokta.

Bari.

Egyértelművé tettem. És ez volt a csapda, amibe besétáltam! Nem tudtam kihámozni az igazságot, és egy hamis történetet konstruáltam. Persze, akkor hittem benne, azt gondoltam, ez az egyetlen lehetséges változat. Ma már tudom, a pofon egyszerű igazság ennyi: Matejék szerepe csak az időzítés volt, a lány ott lebegett végig a Tiszában, mintegy spájzolja, hogy megfelelő időpontban előkerüljön...

Scharf.

Bari.

Tehát, mi a vád?

A lányt megölted. A gyilkosság kitudódott. A tieid, hogy mentsenek, kitálalták a rituális gyilkosság meséjét, és mikor az már-már megdőlt, előjöttek a hullausztatási koncepcióval, hogy hitelesítsék az előbbit...

Scharf.

Bari.

Ki?

Mit ki?

Scharf.

Bari.

Ki találta ki?

Ezt neked kell megmondani.

Scharf.

Bari.

Hiszen maga volt az, ember!

Én egy naiv kezdő voltam... aki lépement. Ki tanított ki? Ki állt mögötted? Ki állt a tutajosok mögött? Ki irányított mindent?

Scharf.

Kísértetekről beszél, pedig egyszerű: Henter, Nagy, Péczely és főleg: Bari. Maguk találtak ki mindent, maguk tanítottak ki engem és a többieket. Ne próbáljon újabb bűnöst keresni. Nincs. Csak maga meg a társai.

Bari.

Nézd, fiam, ne kerüljessük a forró kását: azért jöttem, mert nekünk elszámolnivalónk van. A per, az ezeréves nem ért még véget. Tegyük pontot rá, ennyivel tartozol a hazádnak.

Scharf.

Bari.

Miféle hazára gondol, Bari úr?

Arra, ahol megláttad a napvilágot, ahol anyád szoptatott, a dajkád ringatott, és magyar dalt dúdolt bölcsőd felett... A kertre, ahol járni tanultál. A falura, ahol éltél, és ahol, lehet, hogy nem szerettek, de mégis ott élnek a hozzátartozóid. A patkolókovács, akit oly sokszor néztél, amint a sístergő vasat a ló patájára veri. Az ács, akit megbámultál, ahogy a háztetőn lovagol... A pajtásaid: a Majsi, a Slajmi akikkel a füzesben sípot faragtál...

Scharf.

Bari.

Én erre a hazára nem vagyok kíváncsi.

És az a haza, ahol kiállhatsz a nép elé, és azt mondhatod: „Ez a bűnöm, büntessenek meg érte, de nem akarok olyan bűnért bűnhődni, amit nem követtem el.”

Scharf.

Bari.

Csakis a saját lelkiismeretem előtt vagyok felelős, az az én bírám. Az ügyemben nem létezik más bíróság.

Bari.

„Haza csak ott van, hol jog is van”, mondja a költő, a mi Petőfink. Ő is a te hazád, az ő nyelvét beszéled. És neked csak Magyarországon van jogod...

Scharf.

Álljunk meg! Miféle jogaim vannak? Emlékszem! Jogom van nyitott szemmel a tűző napba bámulni, amíg a maguk kedvére nem vallok, mert ha elájulok is, nyakamba zúdítanak egy vödör

hideg vizet, hogy csak álljak tovább, és nézzem a napot! Jogom van a falu szélén egy nyomorult viskóra. Jogom van besonni a zsinagógába. Jogom van félni, hogy ki tör rám, kinek van kedve kifosztani. Jogom van részeg urak talpa alá húzni a csárdást. Jogom van túrni a röhögést... Miféle haza a magáé? Hiszen hogy él maga is? Itt egy tisztos iparosnak lesül a képéről a bőr, ha olyan házban lakik, mint maga: budi az udvaron, a trágyalé befolyik a szobába, ha nem, a csirkék, kutyák behordják. Zabálj, piálj, aztán kapj nyakon egy zsidrákot, és táncoltasd meg. Ez a szórakozás. Ez a jog.

Bari. Már nem olyan világban élünk... egyébként is nagyon sarkítod a kérdést, nem úgy volt az, ahogy te gyerekfejjel gondoltad...

Scharf. Én olyan ország polgára vagyok, ahol egyenlőség van. A jog mindenkinek egyformán méretik, ezt még a maga híres költője is megirigyelhetné. Otto Frank, akitől ezt a házat vettem, és akinek családja száz éve menekült a németországi pogromok elől, azt mondta nekem: „Ezen a földön nyugodtan gondolhatsz a jövőre. A családod biztonságban van. Ebbe a házba nem törnek be majd idegenek, nem kell a falak mögé búvóhelyet építened... Amszterdamban nyílt tekintettel nézhetsz a polgárok szemébe: te is egy vagy közülük.”

Bari. Ma már nálunk is így van. Nem üldöznek senkit azért, mert zsidó...

Scharf. Ugyan.

Bari. Fiam, te azt mondtad a bíróság előtt, bár gyerekként, de józan, érett fővel: „Nem akarok többé zsidó lenni.” Hát akkor mégis, mihez ragaszkodsz anynyira?

Scharf. Most azt mondom: nem akarok magyar lenni. Az elmúlt harminc év minden napján hálát adtam az Úrnak, hogy nem vagyok magyar, és ezt teszem majd, amíg élek...

Bari. Súlyos szavak.

Scharf. De igaz szavak. Bari úr, hiába jött maga hozzám, nincs nekünk semmi dolgunk egymással. A maga bírósága nem ítélt el engem, mert amiben vétkeztem, egész életemmel azért bűnhődöm: ahogy mondta, nevem szégyen minden zsidónak. Amit tettem, tettem. Gyilkos nem vagyok. Bűnbak pedig nem leszek. Ha a maga hazája megbánta, amit

tett a népem ellen, jóváteheti. Milliányi zsidó él ott, az ő jogaikért van mit tenni. Az új per, amit maga kieszelt, újra csak felkorbácsolná az indulatokat, újra a zsidók ellen fordítaná a tömeget. Mikor Pestre utaztunk, a nagy per után, a Központi pályaudvartól végig a Kerepesi úton kísérte a tömeg kocsinkat. Állati, lealjasodott tömeg. Mit érdekelte azokat az embereket a bíróság felmentő ítélete? A csendbiztosok kardlappal tartották távol a csürhét, mert az utcán akartak felakasztani minket. Az egész családot. És bevették a szálloda ablakát, ahol éjszakáztunk, és olyan szavakat kiabáltak a maga költője nyelvén, amilyenek ki sem jönnek a számon. Jog. Haza. Anyanyelv. Mi ez? Üres frázisok, amikor az ember pusztá életéről van szó. A maga hazája, nem az enyém. Nem kívánkozom én vissza. Utálattal gondolok rá. Elvették mindenemet: a gyerekkoromat, a családomat, a hitemet. Mit akar még tőlem, Bari úr? Én nem akarok ma-gyar len-ni!

A függöny hirtelen zúdul le, így az indulatba jövő Bari torkára forrasztja dühös replikáját.



KOLOZSVÁRI SÁNDOR METSZETE